УДК 159.9:33
DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5(224)-98-102

КОВАЛЕНКО ІННА ЕДУАРДІВНА,
кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Inna Kovalenko,
Ph.D in Education (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, Pedagogy and Social Disciplines, State Tax University, Irpin, Ukraine
E-mail: *i_artemenko@ukr.net*
ORCID iD: *https://orcid.org/0000-0001-5633-0234*

ФІНАНСОВА ТРИВОЖНІСТЬ ЯК АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Розкрито актуальність для українського соціуму у воєнний період проблеми фінансової тривожності. Автор використовує у дослідженні диференційований підхід щодо визначення понять «тривога», «тривожність», «тривожний розлад», «генералізований тривожний розлад». У статті визначена специфіка фінансової тривожності, яка полягає в тому, що фінансова тривожність є одночасно й адаптаційно-компесаторним механізмом психіки; і психологічним чинником, що впливає на економічну поведінку людини; й емоційним станом, що характеризується надмірним занепокоєнням щодо фінансового становища. Автор описує особливості прояву фінансового тривожного розладу (постійний стрес і нав'язливі думки про гроші; страх перед витратами та надмірна ощадливість; фізичні симптоми у вигляді безсоння, головного болю тощо; соціальна ізоляція; конфлікти з близькими через фінансові питання на постійній основі; імпульсивність фінансової поведінки). Визначено основні функції (сигнальна і контрольна), які виконує фінансова тривожність у нашій психіці. Автор зазначає вікову обмеженість фінансової тривожності, підкреслюючи що фінансова тривожність властива для свідомішого віку. У статті виділено групи факторів, під дією яких виникають тривожні розлади: біологічні фактори, медичні фактори, психологічна схильність до тривожних розладів, соціальні фактори (об'єктивні й суб'єктивні). Автор визначає основні способи подолання фінансової тривожності (фінансове планування і контроль витрат, підвищення фінансової грамотності, формування корисних фінансових звичок, робота із психологічними аспектами, соціальна підтримка).

Ключові слова: *фінансова тривожність; фінансовий тривожний розлад; економічна психологія*

FINANCIAL ANXIETY AS A RESEARCH ASPECTOF ECONOMIC PSYCHOLOGY

The article explores the relevance of financial anxiety in Ukrainian society during the wartime. The author uses a differential approach in the study to define the concepts of "anxiety", "anxiety", "anxiety disorder", "generalized anxiety disorder". The article defines the specific nature of financial anxiety, which consists in the fact that financial anxiety is both an adaptive and compensatory mechanism of the psyche, and as a psychological factor influencing an individual's economic behavior. It is also viewed as an emotional state marked by excessive concern about one's financial situation. The author outlines the key manifestations of financial anxiety disorder, including persistent stress and intrusive thoughts about money; fear of spending and excessive frugality; physical symptoms such as insomnia, headaches, etc.; social withdrawal; conflicts with loved ones over financial matters; and impulsive financial behavior. The article identifies the main functions (signal and control) that financial anxiety performs in our psyche. The author notes the age-specific nature of financial anxiety, emphasizing that financial anxiety is characteristic of a more conscious age. The article identifies groups of factors under the influence of which anxiety disorders arise: biological factors, medical factors, psychological predisposition to anxiety disorders, and social factors (objective and subjective). The author identifies key strategies for overcoming financial anxiety (financial planning and control of expenses, increasing financial literacy, forming useful financial habits, working with psychological aspects, social support).

Keywords: *financial anxiety; financial anxiety disorder; economic psychology*

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. У сучасному швидкоплинному, глобалізованому світі людина стикається з безліччю стресогенних чинників, які в цілому негативно впливають на її психічне здоров'я. Один із найактуальніших і впливовіших є стрес, породжений фінансовими труднощами.

Так, результати проведеного у Великобританії дослідження показали, що стрес через фінансові труднощі негативно впливає не лише на психічний стан людини, а й на роботу імунної, нервової та ендокринної систем [8].

Питання фінансової тривожності особливо актуальним стає в умовах війни. В умовах воєнного стану питання безпеки, як фактору психічного здоров'я, набувають надзвичайної гостроти. За умов надмірних ризиків життю та здоров'ю, фінансові питання для людини є опорою. Саме фінанси стають тим ресурсом, який спрямовується на задоволення різнорівневих потреб людини (починаючи

© Коваленко І.Е.

від базових, що пов'язані з підтримкою життя і безпеки, до потреби самовираження). Гроші – це інструмент, що дозволяє досягати глибших цілей, формувати зв'язки і виражати себе. Вони допомагають нам створювати життя, що відповідає нашим прагненням, і робити світ кращим.

Отже, виникнення труднощів із фінансами в умовах війни може стати серйозним викликом для нервової системи людини і призвести до серйозних порушень її ментального здоров'я.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Поняття тривожності займає важливе місце в дослідженнях психології. Першим підкреслив важливу роль тривожності при неврозах З. Фрейд. Подальші дослідження різних аспектів проблеми тривожності проводилось психологами основних наукових шкіл. Відомі дослідження представників неофрейдизму К. Хорні, Г. Салліван, Е. Фромм. К. Хорні описала розвиток феномену базальної тривоги і вплив її на життя людини. Г. Салліван обґрунтував фізіологію переживання тривожності й відчуття небезпеки. У Е. Фромма основним джерелом тривожності та внутрішнього занепокоєння визнано переживання відчуженості, що пов'язане з уявленням людини про себе як про окрему особистість.

Отже, різні форми любові між людьми є рішенням цієї ситуації.

Засновник гештальт-терапії Ф. Перлз основне джерело неврозу бачив у незакінчених ситуаціях (незавершених гештальтах) минулого. Тривожність Ф. Перлз розумів як розрив між «зараз» й «тоді», який заважає усвідомити сьогодення, руйнує відкритість до майбутнього, що необхідно для спонтанності та розвитку. Представники гуманістичного підходу: К. Роджерс вважає, що тривожність виникає при зіткненні з новим досвідом, що не узгоджується з уявленнями людини, загрожує їм; Г. Сельє розглядає тривожність через призму теорії стресу; Ч. Спілбергер розробив шкалу вимірювання рівня тривоги [11].

Представник екзестенційного підходу Р. Мей тривогу розглядає як виклик, який кидає нам життя впродовж усіх своїх періодів. У своєму дослідженні він демонструє співвідношення страхів, ворожості з невротичною тривогою, що зростає у його пацієнта на ґрунті симбіотичних відносин із матір'ю [13].

Серед українських учених, які досліджують різні аспекти проблеми тривожності: І. Блохіна розглядала поняття «тривоги», «тривожності», та їх компонентів [1]; О. Галієва проводила теоретичний аналіз поняття «тривожність» і безпосередньо зосереджувала свою увагу на методах саморегуляції ситуативної тривожності [3]; О. Киричук вивчав психологічну безпеку особистості, стресостійкість і тривожність як чинник дезадаптації [5]; Л. Наугольник розглядав тривожність у контексті психології стресу [7]; О.Хаустова вивчає тривожно депресивні розлади в умовах дистресу війни [10].

Однак проблема фінансової тривожності мало досліджена в Україні і світі.

Мета статті полягає в аналізі науково-прикладних досліджень щодо проблеми фінансової тривожності як предмета дослідження економічної психології, а також визначенні специфіки фінансової тривожності й особливостей прояву фінансового тривожного розладу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Міжнародна асоціація дослідників з економічної психології (МАДЕП) на основі синтезу різноманітних історичних і національних підходів визначила, що «економічна психологія – це дисципліна, яка досліджує економічні механізми і процеси, що зумовлюють споживання та інші види економічної поведінки. Вона характеризує переваги, вибір, рішення і фактори, що на них впливають, як і наслідки рішень і вибору у відповідності із задоволенням потреб. У подальшому вона аналізує впливи зовнішніх економічних феноменів на поведінку людини та її самопочуття [4].

О. Лозинський визначає економічну психологію – як міждисциплінарний науковий напрям, що вивчає психологічні аспекти поведінки людей в умовах економічних стосунків, тобто в умовах виробництва, розподілу, обміну, споживання товарів і послуг, володіння та розпоряджання власністю [6].

Об'єктом економічної психології є процеси функціонування економічного середовища, де учасниками є споживачі, організатори виробництва, власники, наймані працівники, тобто люди, які є суб'єктами ринкових відносин. Предметом економічної психології є теоретичні, методологічні та прикладні закономірності й особливості прояву індивідуальних і групових психологічних якостей в економічному середовищі та їхнього впливу на результати економічної діяльності [2].

Саме однією з індивідуальних психологічних особливостей, яка впливає на результативність економічної діяльності, є схильність людини до тривожності щодо фінансів.

Потрібно розрізняти тривогу, тривожність і тривожний розлад.

Згідно з дослідженням О. Галієвої, в якому проаналізовано різні підходи щодо диференціації між поняттями «тривога і тривожність», можна диференціювати ці два поняття наступним чином.

Поняття «тривога» дослідники використовують для опису процесу очікування небезпеки або стану, який характеризується суб'єктивним відчуттям занепокоєння.

Тривога – це неприємний емоційний стан, що характеризується очікуванням несприятливого розвитку подій, наявністю поганих передчуттів, страху, напруги і хвилювання [3].

Поняття «тривожність» уживають для опису особистісної якості та властивості особистості або стану дискомфорту.

Тривожність – індивідуальна психологічна особливість, що виявляється в схильності людини часто переживати сильну тривогу з незначних приводів. Її розглядають або як особистісне утворення, або як пов'язану зі слабкістю нервових процесів особливість темпераменту, або те й інше одночасно [9].

Фінансова тривожність – це надзвичайно актуальна та багатогранна тема, яка лежить на перетині психології та економіки. Зокрема, вона потрапляє в площину інтересів

економічної психології як адаптаційно-компесаторний механізм психіки і як психологічний чинник, що впливає на економічну поведінку людини.

Фінанси є одним із факторів формування адаптаційно-компенсаторних механізмів психіки людини у сучасному соціумі, у якому людині доводиться не тільки виживати й існувати, а ще й самоствердуватись, задовольняти свої різнобічні потреби (біологічного, психологічного і соціального характеру), самореалізовуватись тощо.

Фінансова тривога – це емоційний стан, що характеризується очікуванням несприятливого розвитку фінансових подій, наявністю поганих передчуттів, страху, напруги і хвилювання щодо негативних наслідків проблем з фінансами.

Фінансова тривожність – індивідуальна психологічна особливість, що виявляється в схильності людини до надмірного занепокоєння щодо фінансового становища, незалежно від реального стану справ.

Сама по собі тривога і зокрема фінансова тривога, яку відчуває людина, не є чимось загрозливим для нашого здоров'я і виконує, як і будь-яка емоція, низку позитивних функцій: вона оберігає людину від потенційно шкідливої поведінки (надмірних витрат); допомагає критично і вибірково ставитися до навколишньої дійсності (запобігає впливу фінансових шахраїв); виступає інструментом швидкої, адекватної адаптації та мобілізації нашого організму до швидкоплинних змін (так в умовах підвищених ризиків життю гроші виступають для нас ресурсом, на який ми усвідомлено спираємось); відповідає за корекцію поведінки людини в різко мінливих обставинах та у ситуації браку часу та інформації. Отже, сама по собі тривога і зокрема фінансова тривога виконує у нашій психіці сигнальну і контрольну функції.

Та у ситуаціях, коли тривога стає надмірною чи неконтрольованою й починає впливати на якість життя, ми засвідчуємо тривожний розлад.

Тривожний розлад – це стан психічного здоров'я, для якого характерні такі симптоми, як постійне занепокоєння, страх перед соціальними ситуаціями та виконанням завдань, раптові або спровоковані панічні атаки, тривога щодо майбутнього та уникання тригерів.

Генералізований тривожний розлад (GAD) – тривалий стан, який виражається у занепокоєнні з приводу широкого кола ситуацій і проблем, а не однієї події. Люди з GAD відчувають тривогу у більшість днів і часто їм важко пригадати, коли востаннє вони почувались розслаблено.

Генералізований тривожний розлад – поширений стан, за оцінками британських дослідників [14], на нього страждає до 5% населення. Жінки дещо частіше стикаються із цим розладом, і цей стан частіше зустрічається у людей у віці від 35 до 59 років.

Люди з розладом можуть відчувати такі симптоми [12]:

– дуже хвилюватися через повсякденні речі;

– мати проблеми з контролем свого хвилювання чи почуттям нервозності;

– помічати, що вони хвилюються значно більше, ніж повинні;

– мати проблеми з розслабленням, із зосередженням, зі сном чи засинанням;

– постійно почуватися втомленими або виснаженими;

– мати безпричинні головні, м'язові, шлункові або інші болі;

– мати складнощі із ковтанням;

– відчувати тремтіння або посмикування;

– бути дратівливими або почуватись «на межі»;

– сильно пітніти, відчувати запаморочення або задишку;

– багато ходити до туалету.

Фінансовий тривожний розлад – це стан психічного здоров'я, для якого характерні симптоми, як-от: постійне занепокоєння і страх щодо фінансових проблем, який супроводжується раптовими або спровокованими панічними атаками і постійним відчуттям тривоги щодо майбутнього.

Отже, генералізований тривожний розлад із фокусом на фінанси (фінансовий тривожний розлад) може проявлятися у вигляді:

– постійного стресу та нав'язливих думок про гроші (навіть, якщо фінансове становище стабільне);

– страху перед витратами та надмірної ощадливості, що обмежує якість життя;

– фізичних симптомів (безсоння, головний біль, підвищена втомлюваність);

– соціальної ізоляції, пов'язаної з небажанням спілкуватися через страх фінансової нестабільності;

– конфліктів із близькими через фінансові питання на постійній основі;

– імпульсивність фінансової поведінки (ігнорування планування бюджету, емоційні покупки).

Необхідно зазначити, що діти та підлітки з генералізованим тривожним розладом часто сильно турбуються про свою успішність, наприклад, у школі чи спорті. А також про катастрофи, як-от: землетруси або війна, але й серед факторів, що викликають їхній стан, зовсім немає фінансово-економічних питань [15].

Виключення можуть становити тільки діти з неблагополучних сімей, у яких функції дорослих, задля виживання, можуть на себе перебрати старші діти.

Дорослі з цим розладом часто дуже нервують щодо повсякденних обставин: безпеки або продуктивності на роботі, здоров'я свого і своїх дітей, фінансів, запізнень, домашніх справ та інших обов'язків.

Отже, фінансова тривожність властива для свідомішого віку, ніж для дітей, бо фокусом контролю дорослих є фінансове благополуччя родини.

Тривожні розлади часто виникають під дією комплексу факторів.

З одного боку такими факторами виступають біологічні фактори (генетична схильність до тривожних розладів, особливості структури або функціонування мозку, медичні фактори).

До них відносять генетичну схильність до тривожних розладів. Люди з тривожними розладами мають чутливішу систему тривоги в мозку від народження. Така система відповідно схильна до сильніших реакцій на менші

© Коваленко І.Е.
№ 5 (224) 2025
ISSN 2522-9729 (online)
ІМІДЖ сучасного педагога

подразники, вона сильніше «записує» в мозку «файли небезпеки».

Особливості структури або функціонування мозку набуті впродовж життя. Люди з тривожними розладами можуть мати підвищене реагування мигдалини на небезпеку.

Медичні фактори. Іноді тривожність є наслідком соматичної хвороби, наприклад, неврологічного розладу або гормонального дисбалансу.

Тривожний розлад також може бути побічним ефектом ліків або виникнути внаслідок тривалого болю чи інших симптомів.

Другою групою факторів є психологічна схильність до тривожних розладів (травматичний досвід, засвоєнні механізми переривання цикл-контакту). Ці фактори пов'язують із травматичним досвідом у дитинстві чи у дорослому житті. Зокрема, велика кількість стресових подій у дитинстві, непередбачуваність поведінки батьків, загрози, змішані ролі. Такий досвід формує певну психологічну орієнтацію на постійне очікування небезпеки, перебування психіки в стані постійної мобілізації, необхідності контролювати всі загрози. Також до психологічних факторів можна віднести механізми переривання циклу-контакту з потребою (злиття, інтроєкти, проєкції, ретрофлексія, дифлексія, профлексія, еготизм, знецінення).

Третя група факторів пов'язана із соціумом, у якому ми знаходимось.

Її умовно можна поділити на об'єктивні фактори середовища, на які ми не можемо вплинути. І це всі ті нестабільності й ризики, з якими ми з Вами постійно стикаємось і які накладаються на дві попередні групи факторів, підсилюючи їх. До них можна віднести: ризики мікросоціального середовища (втрата соціальних зв'язків, смерть близьких людей, нестабільність родинних соціальних зв'язків в умовах нестабільного соціуму, конфлікти на роботі, втрата робочого місця через скорочення штату тощо); військово-політична нестабільність (війна, революція, заколоти, перевороти тощо); соціальна нестабільність викликана природніми катаклізмами (землетруси, виверження, цунамі тощо); фінансово-економічна нестабільність; демографічні ризики; глобалізаційні ризики; інформаційно-технологічні ризики; епідеміологічні ризики тощо.

І друга підгрупа соціальних факторів, які умовно можемо назвати суб'єктивними. Це ті фактори, які залежать від наших усталених форм поведінки, серед яких найпоширенішими є:

1. Фінансова нестабільність. Проблеми з працевлаштуванням, низьким рівнем доходу, борговими зобов'язаннями, накопиченими борговими проблемами, які пов'язані з особливістю нашої поведінки як адаптаційно-компенсаторним механізмом психіки. Ці проблеми можуть викликати постійний страх щодо майбутнього.

2. Великі життєві зміни. Втрата роботи, розлучення, хвороби або інші важливі події можуть спричиняти фінансові труднощі, що стають джерелом хронічного стресу.

3. Відсутність фінансової грамотності. Люди, які не вміють планувати бюджет або керувати своїми коштами, частіше відчувають фінансовий стрес. Незнання економічних механізмів призводить до неправильних рішень, що загострює ситуацію.

4. Соціальні порівняння та тиск**.** Соціальні мережі та реклама створюють ілюзію успішного життя інших людей, що може викликати почуття фінансової неспроможності та невпевненості у собі.

5. Психологічні чинники. Люди, схильні до генералізованої тривожності або перфекціонізму, частіше переживають фінансові труднощі навіть за відсутності реальних загроз.

Спираючись на проаналізовані групи факторів, під дією яких виникають тривожні розлади, ми визначили шляхи подолання фінансової тривожності.

Способи подолання фінансової тривожності:

1. Фінансове планування та контроль витрат. Складання бюджету допомагає зрозуміти, на що йдуть гроші, і зменшити невизначеність. Чітке планування доходів і витрат дозволяє уникати непотрібних фінансових ризиків.

2. Підвищення фінансової грамотності. Вивчення основ фінансів, інвестування та управління бюджетом допомагає впевненіше приймати рішення та зменшує страх перед майбутнім. Важливо розуміти, як працюють кредити, депозити, страхування та пенсійні накопичення.

3. Формування корисних фінансових звичок. Розвиток корисних звичок, як-от: регулярні заощадження, аналіз витрат та уникнення імпульсивних покупок, сприяє фінансовій стабільності та зниженню тривожності.

4. Робота із психологічними аспектами:

використання методів когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) може допомогти змінити негативне ставлення до грошей;

– використання гештальт-терапії допомагає розпізнати потребу й механізм переривання контакту з нею;

– практики усвідомленості (майндфулнес) та релаксаційні техніки (медитація, дихальні вправи) допомагають знизити рівень стресу.

5. Соціальна підтримка. Обговорення фінансових питань із близькими або фінансовими консультантами дозволяє подивитися на ситуацію об'єктивніше та знайти рішення.

Висновки з даного дослідження. Вивчення понятійно-категоріального апарату показало, що термін «фінансова тривожність» є досить актуальним для сучасного суспільства, особливо в умовах війни, однак мало дослідженим.

У нашому дослідженні ми розводимо поняття «фінансова тривога», «фінансова тривожність» і «фінансовий тривожний розлад». Фінансова тривога – це емоційний стан, що характеризується очікуванням несприятливого розвитку фінансових подій, наявністю поганих передчуттів, страху, напруги і хвилювання щодо негативних наслідків проблем із фінансами. Фінансова тривожність – індивідуальна психологічна особливість, що виявляється у схильності людини до надмірного занепокоєння щодо фінансового становища, незалежно від реального стану справ. Фінансовий тривожний розлад – стан психічного здоров'я, для якого характерні симптоми, як-от: постійне занепокоєння і страх щодо фінансових проблем, який супроводжується

раптовими або спровокованими панічними атаками і постійним відчуттям тривоги щодо майбутнього. Спираючись на виявлені групи факторів, під дією яких виникає фінансова тривожність, у дослідженні було визначено шляхи подолання фінансової тривожності.

Перспективи подальших розвідок. Проблема фінансової тривожність як аспект дослідження економічної психології, в умовах глобалізованого суспільства з надзвичайно високим рівнем стресогенності, набуває особливої актуальності. Проведене дослідження не вичерпує проблеми. Воно визначило понятійно-категоріальний апарат подальших досліджень за цим напрямом, а також окреслило коло проблем, які потребують подальшого вирішення та є актуальними в сучасній науці. Подальшого наукового розроблення вимагають пошук діагностичного інструментарію для вимірювання фінансової тривожності та ретельніше дослідження факторів, що викликають фінансову тривожність.

Список використаних джерел

1. Блохіна І. Психологічні причини виникнення тривожності у студентів. Науковий вісник ужгородського національного , 2021. С. 82–86. URL: http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/58/156
2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літ., 2016. 232 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Butko_Mykola/Ekonomichna_psykholohiia/
3. Галієва О. М. Диференціація понять «тривога» та «тривожність». *Психологія та соціальна робота*. 2019. Т. 24, № 1 (49). DOI: https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.1(49).185763 (дата звернення: 28.04.2025).
4. Економічна психологія як галузь наукового знання. *StudFiles*. URL: https://studfile.net/preview/7426122/ (дата звернення: 04.08.2025).
5. Киричук О. О. Ціннісні регулятори психологічного благополуччя особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2018. Вип. 1 (1). С. 89–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2018_1%281%29__16
6. Лозинський О. Економічна психологія : навч. посіб. Львів : СПОЛОМ, 2018. 206 с. URL: https://surl.li/rvaapw.
7. Наугольник Л. Б. Психологія стресу : підручник Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/Наугольник_психологія_стресу.pdf
8. Стрес через фінансові труднощі впливає не лише на психічний стан людини – дослідження. *Центр громадського здоров'я України / МОЗ*. URL: https://phc.org.ua/news/stres-cherez-finansovi-trudnoschi-vplivae-ne-lishe-na-psikhichniy-stan-lyudini-doslidzhennya (дата звернення: 26.04.2025).
9. Сучасний погляд на тривогу. Блоги БДМУ. *Short URL service / Surli - FREE Short Links*. URL: https://surl.li/oxggkc (дата звернення: 28.04.2025).
10. Хаустова О. Тривожно-депресивні розлади в умовах дистресу війни в Україні. *Здоров'я України | Інформація для спеціалістів охорони здоров'я - Health-ua*. URL: https://health-ua.com/psychiatry/trivozni-rozladi/71710-trivozhnodepresivn-rozladi-vumovah-distresu-vjni-vukran (дата звернення: 11.08.2025).
11. Шкала тривоги Спілберґера (STAI). *Інформаційний портал MozOk.ua / Доступно про складні хвороби*. URL: https://mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trevogi-spilbergera-STAI (дата звернення: 31.07.2025)
12. Generalized Anxiety Disorder: What You Need to Know. *National Institute of Mental Health (NIMH)*. URL: https://www.nimh.nih.gov/health/publications/generalized-anxiety-disorder-gad (date of access: 31.07.2025).
13. Rollo May. The Meaning of Anxiety. N.Y.: Pocket Books, 1977.
14. NHS website. Generalised anxiety disorder (GAD). URL: https://www.nhs.uk/mental-health/conditions/generalised-anxiety-disorder-gad/ (date of access: 31.07.2025).
15. NHS website. Anxiety disorders in children. URL: https://www.nhs.uk/mental-health/children-and-young-adults/advice-for-parents/anxiety-disorders-in-children/ (дата звернення: 31.07.2025).

References

1. Blokhina I. Psykholohichni prychyny vynyknennia tryvozhnosti u studentiv. Naukovyi visnyk uzhhorodskoho natsionalnoho , 2021. S.82-86. URL: http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/58/156
2. Butko, M. P., Nezhyvenko, A. P., & Pepa, T. V. (2016). *Ekonomichna psykholohiia [Economic psychology]:* navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi lit. Retrieved from https://chtyvo.org.ua/authors/Butko_Mykola/Ekonomichna_psykholohiia/ [in Ukrainian].
3. Haliieva, O. M. (2019). Dyferentsiatsiia poniat «tryvoha» ta «tryvozhnist» [Differentiation between the concepts of "anxiety" and "anxiety"]. *Psykholohiia ta sotsialna robota [Psychology and social work],* 24, 1 (49). DOI: https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.1(49).185763 [in Ukrainian].
4. Ekonomichna psykholohiia yak haluz naukovoho znannia [Economic psychology as a branch of scientific knowledge]. *StudFiles*. Retrieved from https://studfile.net/preview/7426122/ [in Ukrainian].
5. Kyrychuk, O. O. (2018). Tsinnisni rehuliatory psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti [Value regulators of psychological well-being of an individual]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Psykholohichni nauky [Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychological Sciences],* 1 (1), 89-94. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2018_1%281%29__16 [in Ukrainian].
6. Lozynskyi, O. (2018). *Ekonomichna psykholohiia [Economic psychology]:* navch. posib. Lviv: SPOLOM. Retrieved from https://surl.li/rvaapw [in Ukrainian].
7. Nauholnyk, L. B. (2015). *Psykholohiia stresu [Psychology of stress]*: pidruchnyk. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. Retrieved from https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/Nauholnyk_psykholohiia_stresu.pdf [in Ukrainian].
8. Stres cherez finansovi trudnoshchi vplyvaie ne lyshe na psykhichnyi stan liudyny – doslidzhennia [Stress due to financial difficulties affects more than just a person's mental state – study]. *Tsentr hromadskoho zdorovia Ukrainy [Public Health Center of Ukraine].* Retrieved from https://phc.org.ua/news/stres-cherez-finansovi-trudnoschi-vplivae-ne-lishe-na-psikhichniy-stan-lyudini-doslidzhennya [in Ukrainian].
9. Suchasnyi pohliad na tryvohu [A modern perspective on anxiety]. *Blohy BDMU. Short URL service. Surli - FREE Short Links.* Retrieved from https://surl.li/oxggkc [in Ukrainian].
10. Khaustova O. Tryvozhno-depresyvni rozlady v umovakh dystresu viiny v Ukraini. Zdorovia Ukrainy | Informatsiia dlia spetsialistiv okhorony zdorovia - Health-ua. URL: https://health-ua.com/psychiatry/trivozni-rozladi/71710-trivozhnodepresivn-rozladi-vumovah-distresu-vjni-vukran (data zvernennia: 11.08.2025).
11. Shkala tryvohy Spilberhera (STAI) [Spielberger Anxiety Scale (STAI)]. *Informatsiinyi portal MozOk.ua. Dostupno pro skladni khvoroby [Information portal MozOk.ua / Available about complex diseases].* Retrieved from https://mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trevogi-spilbergera-STAI [in Ukrainian].
12. *Generalized Anxiety Disorder: What You Need to Know*. National Institute of Mental Health (NIMH). Retrieved from https://www.nimh.nih.gov/health/publications/generalized-anxiety-disorder-gad.
13. Rollo May. The Meaning of Anxiety. N.Y.: Pocket Books, 1977.
14. *NHS website. Generalised anxiety disorder (GAD).* Retrieved from https://www.nhs.uk/mental-health/conditions/generalised-anxiety-disorder-gad/.
15. *NHS website. Anxiety disorders in children*. Retrieved from https://www.nhs.uk/mental-health/children-and-young-adults/advice-for-parents/anxiety-disorders-in-children/.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 05.08.2025

© Коваленко І.Е.